

Natte Natuur in de monding van Rijn en Maas

PATRICK PIETERS EN KEES STORM

Rijkswaterstaat is bezig met herstel van natte natuur langs kust en grote rivieren. Dat klinkt misschien vreemd voor een organisatie die vooral bekend is van grote bouwwerken en veel beton en staal. Oosterscheldekering, Haringvlietsluizen en Maeslantkering zijn bouwwerken die in het oog springen en tot de verbeelding spreken. Waarom werkt Rijkswaterstaat ook aan natuur en wat gebeurt er zoal in de monding van de grote rivieren?

De natuur in de monding van Rijn en Maas is sterk onder druk komen te staan. De monding is vanouds een gebied met veel dynamiek, dat is ontstaan door het samenspel van zee, rivieren, land en niet op de laatste plaats de mens. Het is altijd gekenmerkt geweest door geleidelijke overgangen van land naar water, van droog naar nat en van zoet naar zout, en had daardoor een zeer rijke en gevarieerde natuur. Echter, geleidelijk zijn kenmerkende ge-

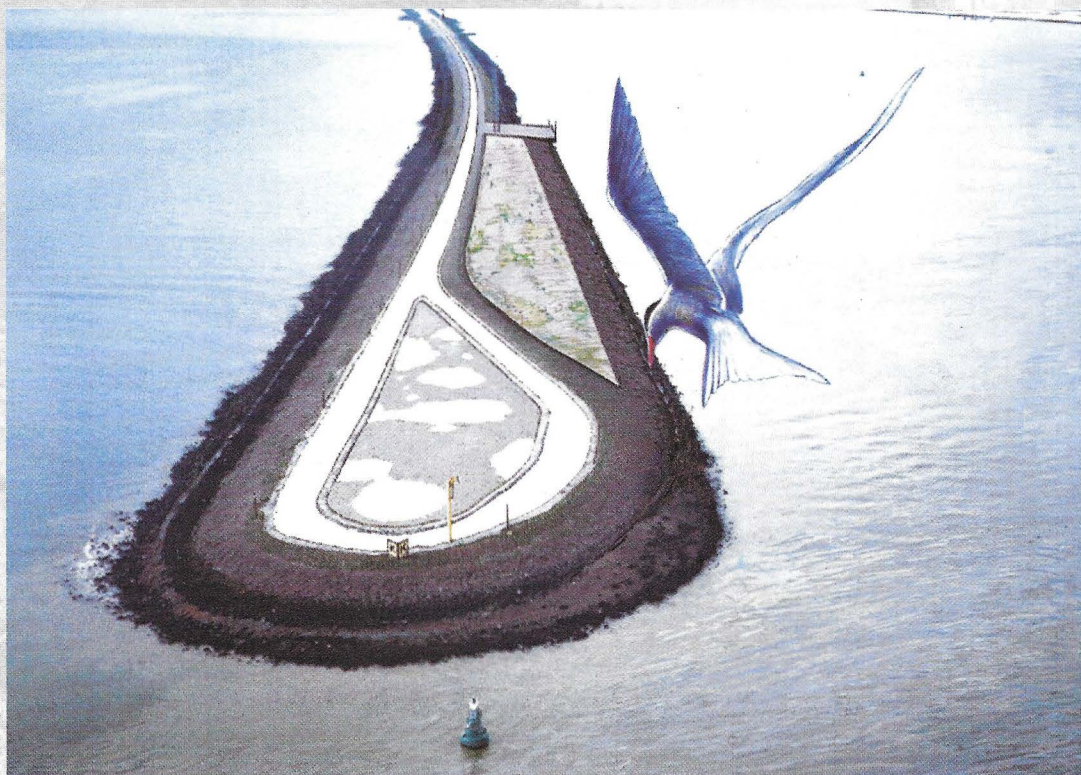
len, slikken en platen, riet- en biezenvelden, grasgorzen en wilgenvloedbossen in oppervlakte achteruit gegaan. Vooral in de afgelopen eeuw heeft de mens daarin zijn invloed laten gelden. Buitendijkse gebieden zijn in gebruik genomen voor landbouw, industrie en stedenbouw. Ten behoeve van de scheepvaart zijn rivieren gereguleerd en door de aanleg van de Deltawerken is de invloed van de getijdenwerking sterk gereduceerd.

Herstel?

Inmiddels worden we op allerlei plaatsen geconfronteerd met de schaduwzijde van ons ingrijpen in de rivieren en hun monding. We kennen de overstromingen in het stroomgebied van de Rijn en de Maas in 1993 en 1995 en zagen aansprekende natuurgebieden als De Beer verdwijnen. Geleidelijk aan veranderde de houding van de samenleving ten opzichte van de leefom-

De vele overgangen tussen nat en droog geven bijzondere duinplanten en diindieren een kans zich te vestigen in de Duinvallei (foto: Rijkswaterstaat Zuid-Holland, © Michel Hofmeester).

Uitbreiding van het broedgebied op de Splitsingsdam biedt potenties voor kustbroedvogels (illustratie: Peter Jooren).

geving. Het besef groeide dat we zuinig moeten zijn op onze natuur, want die speelt een belangrijke rol in de kwaliteit van onze leefomgeving, in de recreatieve mogelijkheden en in de veiligheid tegen overstromingen. Het is zelfs zo dat voldoende natuur een gunstig vestigingsklimaat voor economische bedrijvigheid schept. Rijkswaterstaat kijkt daarom integraal naar het water en weegt de verschillende functies die het vervult, zoals bijvoorbeeld visserij, recreatie, zoetwatervoorziening en natuur, zo goed mogelijk tegen elkaar af. Er is ook al heel wat gedaan aan natuurontwikkelingsprojecten. Dit ging meestal in samenwerking met andere partijen, waaronder de Stichting Duinbehoud. Hieronder staan daar een aantal voorbeelden van.

Visdieven op de Splitsingsdam

De Splitsingsdam ligt in de monding van de Nieuwe Waterweg. Deze strekdam was gemaakt voor de scheepvaart. Hij scheidt namelijk de Nieuwe Maas en het Calandkanaal. Ook heeft de dam een functie in het op diepte houden van de vaargeul en het tegengaan van verzilting van de Nieuwe Waterweg en de bovenstrooms gelegen wateren. De Splitsingsdam is echter ook een ideale locatie voor kustbroedvogels. Hij is moeilijk bereikbaar voor ratten (een grote bedreiging voor broedvogels), mensen hebben geen toegang en ligt bovendien midden in het foerageergebied van de Visdieven. Deze vogels broeden van nature op kale of schaars

begroeide terreinen zoals zandplaten, drooggevallen gronden en de hoger gelegen delen van schorren. Ondanks voldoende rust, ruimte en voedsel ontbrak er nog iets voor een geschikt broedgebied. De dam was aan de bovenzijde geasfalteerd, waardoor de Visdieven er geen nest konden maken. Dit is in 2000 veranderd. De lepelvormige punt aan de oostzijde van de dam is heringericht door het maken van ongeveer 3500 m² nieuwe ondergrond. De ene helft ervan bestaat uit het schelpen, de andere helft uit grind. Die scheiding is een experiment. Door het aantal nesten te tellen, kan duidelijk worden op welk materiaal Visdieven bij voorkeur broeden. Die kennis kan weer worden gebruikt voor andere projecten. De verwachting is dat enkele honderden broedparen Visdieven van het gebied gebruik kunnen maken. Voorjaar 2000 waren er al tientallen broedparen. Dit jaar vielen de broedresultaten tegen, met name door slagregens in het vroege voorjaar. De natuur is en blijft onvoorspelbaar, maar de verwachtingen voor de Splitsingsdam blijven hooggespannen. Er wordt al onderzocht of verdere inrichting of uitbreiding van de Splitsingsdam mogelijk is.

Van zanddepot naar Duinvallei

Nabij het Voornes Duin lag aan de voet van de Haringvlietdam een groot zanddepot. De vlakke, hoge bult zand had duinplanten en -dieren weinig te bieden. Om de oude natuurwaarden te herstellen is het gebied heringericht in het

De Zandhagedis heeft inmiddels al een plekje gevonden in de Duinvallei (foto: Frits van Daalen).

kader van het 'Ecologisch herstel van de Rijn-Maasmonding'. Door ongeveer 400.000 m³ af te voeren is een natte duinvallei gecreëerd, met schrale, vochtige en voedselarme omstandigheden. In het lage deel zijn een aantal duinkopjes gespaard die spontaan tussen het zanddepot en het strand waren ontstaan. Deze natuurlijke duinvorming past goed in het beeld van een langgerekte duinvallei. De vele overgangen tussen nat en droog geven bijzondere duinplanten en duindieren een kans zich te vestigen, zoals Teer Guichelheil, Parnassia en Moeraswespensorchis. De Zandhagedis heeft inmiddels al een plekje gevonden in de Duinvallei. Hij houdt van sterk afwisselende duingebieden: zonnige, open plekken om op te warmen; schaduw om een teveel aan warmte weer kwijt te kunnen raken.

Het zand dat vrijkwam bij de inrichting heeft een prima bestemming gekregen op de Ventjagersplaten. Deze plek in het Haringvliet verdween na de aanleg van de Haringvlietdam langzaam maar zeker onder water. Dankzij het nieuwe zand zal het weer een geliefde plek worden voor steltlopers, pleisterende eenden en overwinterende ganzen.

Leve(n)de Noordrand

Voor het Rotterdamse havengebied is met het rapport Leve(n)de Noordrand een visie uitgewerkt hoe we ecologisch herstel daar handen en voeten kunnen geven. Het aardige van deze visie is dat het laat zien hoe in een dermate kunstmatig en intensief gebruikt gebied er toch kansen zijn voor natte natuur. Er zijn drie pijlers in de uitwerking:

- *Natuur op maat.* Het havengebied heeft voornamelijk mogelijkheden tot de uitvoering van kleinschalige, soms zelfs erg kunstmatige, maatregelen. Deze dynamische omgeving is vooral geschikt voor 'nomadennatuur': na-

tuur die snel een gebied koloniseert en tijdelijk is.

- *Natuur voor mensen, mensen voor natuur.* De natuur in deze wereldhaven wordt zoveel mogelijk toegankelijk gemaakt. Met een uitgekend ontwerp hoeft die natuur er niet onder te lijden. De Rotterdammers worden ook zoveel mogelijk betrokken bij het maken, onderhouden en monitoren van 'hun' natuur. Ook bedrijven kunnen hierbij betrokken worden.
- *Duurzaam gebruik.* Scheepvaart en industrie hebben veel invloed op het functioneren van het ecosysteem. Er zijn tal van maatregelen denkbaar, waardoor de negatieve invloed beperkt wordt. Sommige maatregelen kunnen alleen via internationale wetgeving worden geregeld, maar allerlei maatregelen zijn direct implementeerbaar.

De toekomst?

Deze voorbeelden van natuurontwikkeling zijn bescheiden stappen. Ook voor grote sprongen gaat Rijkswaterstaat zich de komende jaren inzetten: het herstel van oorspronkelijke processen, zoals periodieke overspoelingen en zoet-zout overgangen. Verreweg de belangrijkste maatregel hiertoe is ander beheer van de Haringvlietssluisen. Hierdoor kunnen trekkende vissen weer via het Haringvliet de rivieren op zwemmen. Als op termijn de sluisen verder open kunnen staan, zal het getij tot ver in Biesbosch gaan toenemen. Natuurgebieden die zijn aangelegd en aangetakt aan de rivieren zullen dan optimaal tot hun recht komen. Er zal tussen de Biesbosch en de Noordzee een 'Blauwe Long' ontstaan.

PATRICK PIETERS EN KEES STORM ZIJN WERKZAAM BIJ RIJKSWATERSTAAT ZUID-HOLLAND